

oggend van 11 Julie 1900, het die Boere onder generaals Beyers en Badenhorst, begin aanstalties maak om die Engelse kamp, wat aan die suidekant van die Nek was, aan te val. Die kamp is toe van die suide, ooste en westekante teen sonop die oggend aangeval en sover ek kan onthou het dit toe ongeveer 12 uur die dag geduur. Ons kon die skote van die kanonne en maxsims vanaf ons huis hoor. My vader het dieselfde middag – hy het nie aan die slag deelgeneem nie – sy perdekar vol groente, ander eetgoed en drinkwater gelaai en ek het saamgery na Silkaatsnek waar my vader die proviand aan die Boere uitgedeel het. Toe ons op die Nek aankom was die slag verby. Baie Engelse het op die vlug geslaan en toe hulle met hulle kanonne, getrek deur muile, wou vlug, het die Boere die muile doodgeskiet en sodoende die kanonne behou. Orals het dooie Engelse soldate rondgelê teen die suidelike hang van die Nek. Drie draagbare is gebruik om die dooies aan te dra na die gesamentlike graf wat aan die voet van die Nek gegrawe is. Swaar gewondes het ook nog die middag gesterf maar hoeveel dooies daar was kan ek nie onthou nie. Hulle is almal in dieselfde graf begrawe. (In 1972 is die oorskotte opgegrawe en herbegrawe op Rietfontein naby IFAFIE in die herbegraafplaas.) Daar moes maklik tussen 40–50 dooies gewees het terwyl daar, sover my bekend, 3 dooies aan die Boere se kant was. Ander beweer dat 7 Boere gesneuwel het. Eers later in die Oorlog is die Nek weer deur die Engelse beset want die Boerekommandos het na Wes-Transvaal uitgewyk.

Omdat my vader 'n siek man was, is ons toegelaat om op Vissershoeck aan te bly maar op 5 Oktober 1900 was dit ook ons lot om per muilwa weggevoer te word na van der Hoovensdrift Kamp waar die Pretoria Dieretuin vandag is. Ek moes so staan en aanskou hoe die Engelse ons huis aan die brand gesteeke het nadat ons darem 'n paar nodige besittinkies daaruit kon neem. Ook ons skool, wat my vader in 1898 vir die omgewing se kinders op Schietfontein gebou het, is na veel gesukkel aan die brand gesteeke. Die gebou wou nie vlam vat nie en 'n klomp droë hout moes in die gebou gegooi word voordat dit vlam gevat het en die rook by die vensters en deure begin uitborrel het. Wat 'n hartseer gesig. Omdat my vader sieklik was, het ons gelukkig nie lank in die Kamp by van der Hoovensdrift gebly nie. Ons was maar bly om uit die swak kamptoestande te kom. Menige keer het ons die stukkie oneetbare vleis in die Apiesrivier gaan gooi.

Ons is toegelaat om in Visagiestraat te gaan bly terwyl my vader onder parool was en hom elke dag by die Polisie moes aanmeld. Later is ons na Kochstraat –

vandag Bosmanstraat – waarvandaan ek toe darem kon skooltoe gaan in die Ou Gymnasium met mnr Collins as hoof. Na die oorlog is ek toe na Oosteinskool vir verdere studies. Ek woon vandag nog op Vissershoeek en saam met my eggenote geniet ons nog gelukkig goeie gesondheid waarvoor ons baie dankbaar is.”

Groot dank gaan aan oom en tannie CILLIE wat vir die nageslagte nog gedurig ’n mooi voorbeeld stel van hoe om die egte Boere-tradisies uit te leef en te behou. Ook u eg menslike gasvryheid, geloof en Godsdienssin word hoog waardeer. Sulke stoere “Voortrekkers” is vir ons en ons kinders van onskatbare waarde. Ons goeie wense vergesel u tot in lengte van dae. Seën en goeie gesondheid word u toegewens. U lewenswandel strek u tot groot eer.

DE WILDT EN GENL J.B.M. HERTZOG

Die toespraak van Genl Hertzog by de Wildt op Saterdag 7 Desember 1912 was nie maar sommer ’n toevallige losstaande gebeurtenis nie. Dit was eerder die hoogtepunt van ’n reeks gebeurtenisse waarin die verskille tussen genl Hertzog en ander Kabinet ministers al duideliker na vore getree het. Die verskil in standpunt begin reeds op 5 Oktober 1912 toe hy ’n toespraak op Nylstroom gehou het. Hier het hy reeds sy standpunt gestel nl. “SUID-AFRIKA EERSTE” en het dit toe op DE WILDT herhaal.

Die spoorweghalte De Wildt is vernoem na die Hollandse ingenieur wat die spoorlyn tussen Pretoria en Rustenburg opgemeet en beplan het. Die vergaderplek op DE WILDT was onder twee kareebome ’n paar honderd meter van die spoorweghalte af. Vir hierdie besondere geleentheid is daar ’n groot tent opgeslaan en bokseile gespan om skaduwee te verskaf. De Wildt kan mos rêrig warm word op ’n somersdag in Desember.

Genl Hertzog en mnr P.G.W. Grobler, lid van die Unievolksraad vir Rustenburg, sowel as hulle albei se vrouens het per trein op die halte aangekom. Die ministerspoorwegwa en eetsalon is afgehaak en die trein is verder na Rustenburg. Genl Hertzog en die dames is met ’n kapkar daarvandaan vervoer na die vergaderterrein waar die sprekers met drie hoera’s verwelkom is. Onder die ongeveer 100 mense wat opgedaag het is o.a. opgemerk: Jopie Fourie – hy sterf voor ’n vuurpeleton op 20 Desember 1914

– en mnr D.C. Cillié, vader van oom Pieter Cillié van Vissershoeck en byna 90 jaar oud vandag. Baie dames was ook teenwoordig.

Mnr Piet Grobler het die generaal aan die gehoor voorgestel en die generaal het o.a. gesê: “Spreker ben dankbaar te zijn deze gelegenheid te hebben onder dit gedeelte van ’t volk te komen, mensen die de ruggeaart van ’t land zijn. Hij vreest dat hijself dikwels vrezén, dat de Ministers hen vergeten en slechts de grote steden bezoeken.” Die Brits-De Wildt-boere kan trots wees daarop dat hulle reeds in 1912 al beskou was as die ruggraat van ons land. Mooi so. Verder het die generaal ook gesê: “De tijd is gekomen om Z.A. niet langer te laten regeren door NIET-AFRIKANERS, mensen die niet de ware liefde hebben voor Z.A. . . . mensen die zoveel spreken van loyaliteit e.d.m. weten er meestal ’t minste van”.

Onder groot applous het die generaal gaan sit en mnr D. Esselen het hom bedank. Die gevolg van hierdie toespraak was dat vir baie jare daarna sou DE WILDT nog deur sprekers aangehaal word en sy slagspreuk “Suid-Afrika Eerste” aanhaal.

DIE CAPITOL SE ORREL

Jan Ebersohn

Die pragtige Wurlitzer pyporrel wat menige aand in die Capitol-teater 'n glorieryke ervaring gemaak het, het die slopers van Kerkplein se geboue ontglip en in Natal in 'n N.G. Kerk gaan wegkruip waar hy in sy oorspronklike toestand bewaar word.

Dié beroemde orrel – een van agt wat Suid-Afrika binnegekom het – is in 1923 uit Amerika ingevoer en saam met die Capitol-teater luisterryk ingewy.

In die dae van die stilprente het 'n paar groot stedelike teaters gespog met 'n Wurlitzer. Die orrelis moes met die orrel musiek maak wat by die prente pas en daarom is verskeie instrumente ingebou. Tromme, simbale, kastanjelle, silofone, klokke en soms 'n klavier was deel van die orrel, om nie te praat van aardighede soos bv. voëlfloit, stormwind, . . . klokke en sirenes nie. Die werklike instrumente is in die orrelkamer tussen die pype ingebou en dan elektries deur die orrelis beheer.

In die feesseisoen is die woorde van kersliedere op die doek geprojekteer sodat die gehoor kon saamsing. 'n Balletjie wat op die doek van woord tot woord gewip het, het die tempo aangedui.

Gewoonlik was die orrel se speeltafel op 'n hyser en het dan dramaties verdwyn as die vertoning begin om dan tydens pouse uit die donker te herrys.

Beroemde name soos Reginald Dickson, Jesse Crawford en Pretoria se eie Simmy Yutar het soms 'n groter gehoor gelok as die prent wat vertoon word.

Met die koms van klankprente het die orrels gaandeweg in onbruik geraak en van die toneel verdwyn. Die orrel van die Metro in Johannesburg is deur die orrelis self, nl. Deon Hemick, aangekoop en in sy eie huis geïnstalleer. Die orrel word nog elke Sondag om 12 uur oor die radio gehoor wanneer Deon versoeke vanaf sy huis uitsaai.

Die Wurlitzer-pyporrelfabriek het gesluit en geen teaterorrels is sedertdien gebou nie. Die leemte wat toe ontstaan het het veroorsaak dat vele Wurlitzers deur orrelklubs, musiekwinkels en private persone gekoop is waar dit met liefde en sorg bewaar word.

In 1950 is hierdie foto van Claudine Ribbens aan die Capitol-orrel geneem, toe sy tydens 'n filmvertoning opgetree het. Nou is sy mev. Van Breda, 'n musikonderwyseres wat woon in Kerkstraat, Arcadia, Pretoria.

Toe African Consolidated Theatres in die jare vyftig die orrel in die Capitol wou verkoop, is dit vir 'n appel en 'n ei deur 'n Pretoriase orrelbouersfirma gekoop en in hul fabriek heropgestel.

Juis toe het ds. G.R. van Rooyen van die N.G. Kerk, Ladysmith, Natal, gehoor van die Capitol-orrel by Ds. A.G.O. Coertze. Sonder veel oortuigingswerk aan sy kerkraad is die orrel vir 'n belaglike R5 000 aangekoop.

Die wit en goue verf van die speeltafel is versigtig verwyder om die oorspronklike okkerneuthout te ontbloot en tydens die installasie van die orrel het Ds. van Rooyen aangedring dat al die ander instrumente ook behoue moet bly – al sou 'n mens nie tromme, simbale en kastanjelle tydens 'n erediens gebruik nie!

So het die Capitol-orrel 'n waardige rusplek gevind en word dit nog elke Sondag gebruik – danksy 'n versiende Ds. van Rooyen. Die vervangingswaarde van die orrel is in die omgewing van R60 000 en die gemeente is glad nie snoep met hulle orrel nie. Pretorianers op pad kus toe kan gerus van die verbypad afdraai by Ladysmith. Die N.G. Kerk is die pragtige klipgebou in die hoofstraat. Die kerkkantoor is gewoonlik oop of die pastorie is net agter die kerk. Ds. van Rooyen sal met trots die Wurlitzer aan u wys.

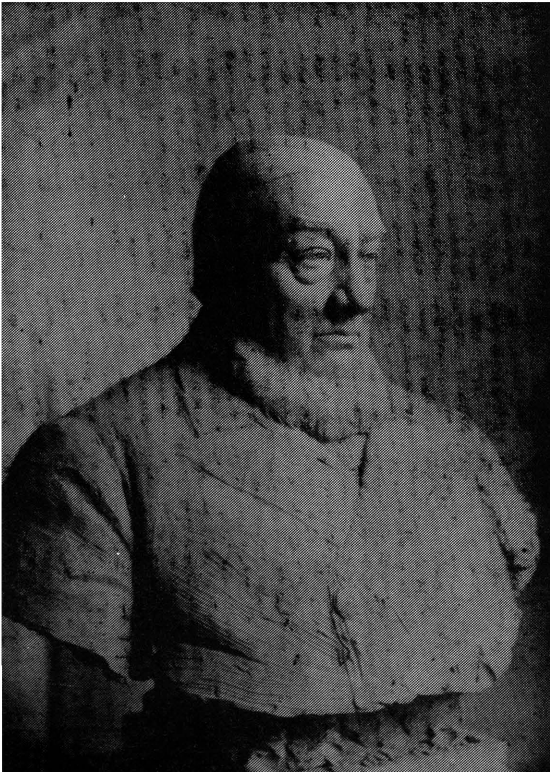
UIT DIE ALBUMS VAN DIE VOORGESLAGTE

saamgestel deur
N.A. COETZEE

met dankbare erkenning aan
Mej. Johanna van Broekhuizen,
Vereniging Willem Punt Versameling
N.A. Coetzee Versameling

Fanie Eloff: Die modelleer van die borsbeeld van Generaal C.R. de Wet

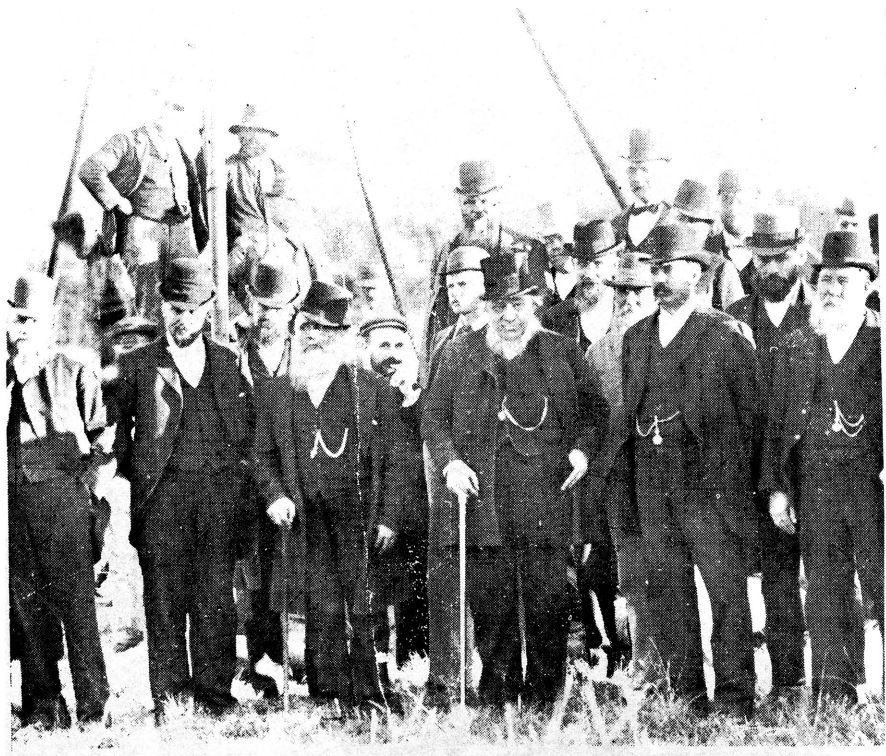

Borsbeeld van Pres. S.J.P. Kruger gemaak deur Ant. Cailles (Parys) op Villa Oranjelust, Utrecht

THE LATE EX-PRESIDENT KRUGER wearing his
Insignia of Office.

Bovenstaande groep werd afgenomen op 28 Mei 1897, bij gelegenheid van een diamantboor-demonstrasie op de plaats waar nu de druk bevolkte voorstad Gezina (Pretoria) is. Pres. Kruger's portret is heel goed; ook dat van Genl. Botha, rechts van de President. Men ziet er verder nog allerlei bekende gezichten. Genl Lucas Meyer staat helemaal achter de President. De „Volkstem" vertegenwoordiger, de heer Fred. Rompel, loert onderlangs voorbij Pres. Kruger. Twee Schutties, de oude heer Jan Meyer, Louw Geldenhuis, Eddie Meintjes, en anderen zijn mede van de partij. Het portret werd ons welwillen afgestaan door Poynton Bros., door wie de demonstrasie — de eerste van zijn soort in de Transvaal — werd gehouden.

Regs bo: Eerste Volksraad, Z.A.R. in Raadzaal

Regs onder: Nachتماال. Ned. Geref. Kerk en Goewermmentsgebou op Kerkplein, Pretoria

Inset: Jess' Cottage

